

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

О.В. Марчишинець, кандидат економічних наук. А.Ю. Яковенко.
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

© Марчишинець О.В., 2017.

© Яковенко А.Ю., 2017.

Стаття отримана редакцією 06.12.2017 р.

Вступ. Вхідження України до Європейського освітнього простору вимагає розбудови всіх складових, сегментів системи пожиттєвого навчання, яке стимулює модернізацію економічної, соціальної й гуманітарної сфер країни. У сучасному глобалізованому світі виникає необхідність у зміні підходів до визначення різних видів освіти та їх взаємодії між собою з метою реформування національної системи освіти. За визначенням Європейської асоціації з освіти дорослих (ЕАЕА), сегмент «освіта дорослих» у європейській практиці охоплює формальну, неформальну та інформальну форми навчання.

Саме тому сьогодні, в умовах переходу до економіки інноваційного типу, перед Україною постає низка проблем. Однією з них є питання розвитку й взаємодії різних ступенів інституційної формалізації освіти: формальної та неформальної, їх взаємодія між собою.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти неформальної освіти як чинника розвитку людського капіталу стали предметом вивчення у працях В.П. Андрущенка [1], І.С. Каленюк, Г.М. Коломієць, Е.М. Лібанової, А.О. Левченко [2], О.М. Левченко [3, 4], Л.Б. Лук'янової [5].

Проблема неформальної освіти як складової неперервного навчання висвітлена у наукових працях Р. Дейва, К. Куллена, М. Форесті, П. Девіса, М. Ераута, Д. Філда, П. Фордхема, Х. Коллі, П. Ходкінсона та інших. Як свідчить аналіз наукових досліджень із цієї проблеми, розвиток неформальної освіти є вагомим закономірним чинником розбудови демократичних процесів в освіті.

Ідеї неформальної освіти отримали теоретичне обґрунтування в роботах таких відомих зарубіжних учених, як Ф. Кумбс [6], Р. Барт, Г. Коль, Д. Свіфт, Дж. Дьюї, А. Маслоу, К. Роджерс.

Постановка завдання. У межах завдання статті намагаємося виявити значення неформальної освіти, як засобу саморозвитку особистості в процесі становлення її професійних компетентностей і творчих здібностей.

Основний матеріал і результати. В об'єднанні людства на основі певних ціннісних підстав і цільових орієнтирів, безумовно, одним із пріоритетних чинників стає безперервна освіта. Безперервність виступає у сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини. Саме унікальність і неповторність кожної людської особистості розкривається у творчій професійній діяльності, яка є могутнім творчим потенціалом для людини у сучасному світі, її підтримкою і захистом, засобом адаптації до змін мінливого світу. Сучасний ринок праці вимагає не просто підготовленого за профілем працівника, а фахівця з відповідною емоційною та соціальною готовністю. Еволюція особистості акцентує увагу на розвитку не просто «людини розумної», а «людини успішної».

За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно оновлюється близько 5% теоретичних і 20% професійних знань. Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США, – період «напіврозпаду» компетентності, тобто зниження її на 50% унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж за п'ять років.

Розв'язання проблеми полягає в переході до освіти протягом життя, коли базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти й організовується не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент, що доповнюється іншими програмами. Це говорить про те,

що випускник ВНЗ крім отриманих знань у вузькій професії, повинен на студентській лаві розвинути свої здатності до навчання протягом усього професійного життя, розвинути навички комунікації, адаптивності, самовдосконалення, організаційної й групової ефективності та низку інших якостей.

Для визначення поняття безперервної освіти використовується низка термінів. У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення: «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education) як освіта протягом усього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою; «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education); «навчання протягом життя» (lifelong learning). У кожному із цих термінів зроблено акцент на певній стороні явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини.

Проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою системи безперервної освіти як частини соціальної практики (соціально-освітній аспект безперервної освіти), друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Саме тому в другій половині 90-х років ХХ століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із принципом навчання протягом життя і формуванням суспільства знань.

Серед функцій безперервної освіти виділяють: розвиваючу (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання); компенсуючу (заповнення пробілів у базовій освіті); адаптивну (оперативна підготовка й перепідготовка в умовах мінливої виробничої й соціальної ситуації); інтегруючу в незнайомий культурний контекст; функцію ресоціалізації (повторної соціалізації).

Серед ключових новацій є поняття неформальної та інформальної освіти. Відповідно до освітнього глосарію ЮНЕСКО [7]:

формальна освіта – це освіта, що інституціалізована, навмисна і спланована через публічні організації та визнані приватні установи й у їх сукупності створює систему формальної освіти держави. Таким чином, програми формальної освіти визнаються як такі відповідними національними органами управління освітою або еквівалентними установами, зокрема будь-якими інституціями у співпраці з національними чи регіональними органами управління освітою. Формальна освіта переважно стосується освіти, яка здобувається до першого виходу людини на ринок праці чи у віці, коли здобуття освіти у нормі вважається основним видом її діяльності (initial education). Професійна освіта, освіта осіб з особливими потребами й окремі складові освіти дорослих часто визнають як складові системи формальної освіти.

неформальна освіта – це освіта, що інституціалізована, навмисна і спланована суб'єктом освітньої діяльності. Визначальна характеристика неформальної освіти полягає у тому, що вона є додатком, альтернативою та/або доповненням до формальної освіти у процесі навчання людини протягом усього життя. Часто вона запроваджується для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх. Вона призначена для осіб будь-якого віку, але не обов'язково передбачає неперервний шлях здобуття освіти. Зокрема, це можуть бути короткотермінові програми та/або програми низької інтенсивності, що надаються у вигляді коротких курсів, майстер-класів і семінарів. Неформальна освіта зазвичай веде до отримання кваліфікацій, що не визнаються як формальні відповідними національними органами управління освітою, чи взагалі не передбачає надання кваліфікацій. Вона може охоплювати програми, що сприяють грамотності дорослих і молоді, освіту для дітей, що не відвідують школу, формують життєві та робочі навички, спрямовані на соціальний або культурний розвиток;

інформальна освіта – це форми здобуття освіти, що є навмисними чи свідомими, але не інституціалізованими. Вони менш організовані та структуровані, ніж формальна і неформальна освіта. Інформальна освіта може охоплювати освітню діяльність, що відбувається в сім'ї, на робочому місці, у локальній спільноті та повсякденному житті на самостійно, сімейно або соціально спрямованій основі.

Освіта протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах стає все більш важливою сферою освітніх послуг. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку. За цілями, що ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти, її умовно можна поділити на три складові: перша складова системи неперервної освіти – додаткова професійна освіта – сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної

високотехнологічної економіки. Споживачами послуг цієї частини системи неперервної освіти є соціально адаптована частина населення, яка отримує освіту послідовно на всіх її рівнях.

Друга частина системи освіти протягом життя забезпечує різноманітним групам населення можливість адаптуватися до мінливих умов життя. Ця підсистема передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп, не здатних самостійно пристосуватися до швидкозмінного соціального середовища. Крім того, до цієї підсистеми залучаються громадяни, які не мають з різних причин доступу до формальної системи професійної освіти, що створює для них загрозу десоціалізації.

Третя складова системи освіти дорослих забезпечує задоволення різноманітних індивідуальних освітніх потреб громадян, наприклад мовну підготовку, отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь тощо.

До формалізованих структур додаткової професійної освіти примикають різні неформальні структури (тренінгові групи, підготовка й перепідготовка на підприємствах тощо), які іноді діють на базі формалізованих структур, а нерідко утворюються неформально, як правило, на короткий термін. Також до цієї системи примикає відкрита освіта в різних її формах і дистанційне навчання.

Ефективним засобом розвитку системи безперервної освіти є створення корпоративних університетів, що забезпечують чергування одержання фундаментальних знань із практичною діяльністю. Розвиток безперервної освіти дозволяє створювати умови для формування гнучких освітніх траєкторій і вирівнювання доступу до якісної освіти на всіх рівнях освітньої системи, забезпечує набір освітніх послуг, що відповідають динамічному розвитку потреб особистості, суспільства, економіки. Це породжує вимогу іншого підходу до організації масової освітньої діяльності дорослих – навчання повинне відповідати різнорівневим інтересам і можливостям громадян, органічно вписуватися в їхній спосіб життя, враховувати специфіку запитів того чи іншого контингенту й навіть окремих груп населення.

Світовий досвід. Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину Програму навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme). Вона прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, що існували до 2006 року. Навчання протягом життя полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Навчання протягом життя охоплює все цілеспрямоване навчання, формальне чи неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентності.

Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним чинником у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності [8]. Європейська стратегія зайнятості (European employment strategy) [9], погоджена 22 липня 2003 р., визначила керівні принципи політики розвитку навчання протягом життя. Ці керівні принципи закликають країни ЄС звернути увагу на дефіцит робочої сили з відповідними навичками і заохочують їх здійснювати всебічні стратегії навчання протягом життя, щоб озброїти громадян навичками, необхідними у сучасній економіці. Керівні принципи визначають необхідність збільшення інвестицій у людські ресурси, особливо через навчання дорослих підприємствами.

Стан розвитку освіти протягом життя постійно перебуває в центрі уваги різноманітних європейських інститутів. Зокрема, регулярно проводяться відповідні статистичні дослідження. Найбільш високий відсоток громадян, задіяних у різних формах навчання протягом життя, у Швеції, Данії, Великобританії та Фінляндії – від 23 до 32%. Найнижчі показники у Болгарії та Румунії – менше 2%. Відсоток усіх підприємств, що забезпечили навчання своїм працівникам, складає від 21% у Греції до 90% у Великобританії та 60% в середньому по ЄС. Позитивна динаміка спостерігається в більшості країн, що останнім часом приєдналися до ЄС. Початкове професійне навчання в межах підприємств найбільш розвинене у Німеччині, Великобританії, Австрії, Данії, Нідерландах, Італії та Франції – близько 50% підприємств, у той час, як у більшості інших країн ЄС не більше як на 10% [10].

Дуже показовою є кореляція між рівнем попередньої освіти та ступенем залученням до навчання дорослого населення віком від 25 до 64 років, що свідчить про більші можливості й більшу схильність до продовження навчання людей з вищим рівнем попередньої освіти (рис. 1).

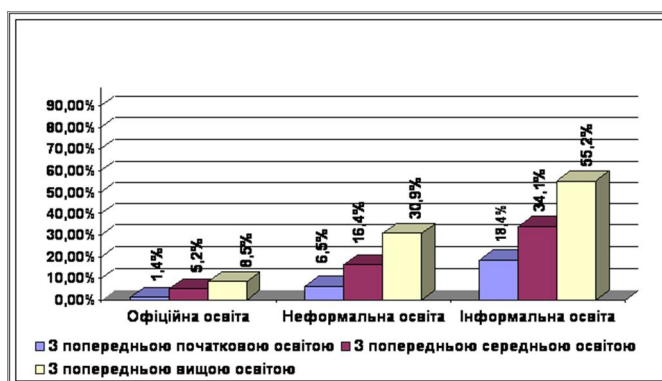

Рис. 1. Кореляція рівня попередньої освіти дорослого населення країн ЄС із залученням до різних форм здобуття освіти.

Джерело: Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>

В Україні на цей момент не існує визнаних стандартів неформальної освіти. Але декілька організацій наразі займаються розвитком стандартів та показників якості неформальної освіти в Україні. Серед них:

Prometheus – український МООС, що надає можливість безкоштовно створювати онлайн-курси за умови якісного та відповідного цінностям ресурсу контенту.

Інша Освіта – українська громадська організація, що працює за стандартами неформальної освіти Німеччини «Theodor Heuss Kolleg» та проводить професійні курси для освітян з дотримання стандартів якості неформальної освіти.

Центр гуманістичних технологій «АХАЛАР» – чернігівська громадська організація, яка розвиває якість громадянської освіти в Україні.

Технічна студія «Винахідник» розвиває якість освіти за допомогою LEGO через свої курси навчання та франшизу, що контролює дотримання цінностей і стандартів якості навчання

Сьогодні попит на знання в категорії особистісного зростання, розвитку свого емоційного та соціального потенціалу має результат. Тисячі тренінгових компаній пропонують групову й індивідуальну роботу над собою. Наприклад, на сайті jobs.ua знайдено 509 компаній, які пропонують аналогічні тренінги в Україні. Як один з варіантів зараз у світі існує 43 федерації коучингу, в яких тільки в США працює більше ста тисяч осіб. В Україні приблизно 400–600 коучів (за прогнозами через 5–7 років в Україні потреба в професійних коучах зросте до 30–40 тис. фахівців) [11].

Ураховуючи кризисний момент в економіці, втрату робочих місць, політику оновлення персоналу компаніями, активізувалася категорія бізнес-освіти. Так, пошукова система «МЕТА-Україна» у своєму реєстрі має 188 сайтів у розділі бізнес-освіти. І це лише Інтернет, заклади локального характеру та інші до уваги не беруться. Проте сьогодні залишатися на робочому місці й бути фахівцем – теж потребує постійних зусиль. Як стверджують автори монографії «Американський менеджмент на порозі XXI століття» Дж. Грейсон і К.О. Делл, широкі соціокультурні знання, кругозір, навички міжособистісного спілкування, сучасні світоглядні проблеми, географія, історія, економіка, основи наукової методології та статистики, знання про людину і світ – це той мінімум, який потрібен сучасному менеджеру [12]. Отже, значною мірою конкурентоспроможність фахівця на сучасному ринку праці залежить від якості неперервної освіти.

Висновки. Освіта протягом життя покликана підвищувати рівень загальних знань і розширювати можливості участі громадян у культурній, соціальній та політичній діяльності країни. Вона повинна зробити внесок у подальшу демократизацію суспільства, а також сприяти посиленню позиції людини в професійній діяльності. Саме неформальна освіта, як ніяка інша, безпосередньо відображає й задовольняє особистісні потреби та запити індивідуума, мобілізуючи тим самим його природну здатність до самовдосконалення, до духовного внутрішнього зростання.

Таким чином, створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального вдосконалення за рахунок надання широких

можливостей у виборі напряму й форм освітньої діяльності як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля. Навчання протягом життя виходить на чільні позиції у світових освітніх процесах – це диктується базовими тенденціями сучасного розвитку людства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко В. Філософія неформальної освіти: проблеми та перспективи розвитку / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2013. – № 4. – С. 5 – 9.
2. Левченко А.О. Конкурентоспроможність випускників вищих навчальних закладів України: організаційно-економічний механізм регулювання : монографія / А.О. Левченко, В.О. Жукова; за заг. ред. д.е.н., проф. О.М. Левченка. – Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2014. – 279 с.
3. Левченко О. М. Людський капітал як чинник інноваційного розвитку національної економіки України / О. М. Левченко, Д. Д. Плинокос, О. В. Ткачук // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2015. – № 5. – С. 3 – 9.
4. Левченко О.М. Модель інноваційного розвитку професіонального потенціалу: актуальність та напрями формування / О.М. Левченко, О.В. Ковальов // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20, ч. I. – С. 94 – 101.
5. Лук'янова Л. Б. Неформальна освіта дорослих: проблеми і перспективи / Л.Б. Лук'янова // Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр.-пол. щорічник /за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова; Київ, 2011. – Вип. 13. – С. 327 – 333.
6. Coombs P. Attacking rural poverty; how nonformal education can help // P. H. Coombs, M. Ahmed [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/18/000178830_98101911003
7. UNESCO Institute for Statistics (UIS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uis.unesco.org/en/glossary>.
8. Making a European area of lifelong learning a reality) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/education>.
9. European Employment Strategy. – <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>.
10. Чепіль М.М. Порівняльна педагогіка: навч. посіб. / М.М. Чепіль. – К.: Академвидав, 2014. – 216 с. – (Серія «Альма-матер»).
11. Статистика по коучингу в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.galapersona.ru>.
12. Єрмоленко А. Б. Неформальна складова сучасної вітчизняної освіти дорослих – вимоги часу / А. Б. Єрмоленко // Вісник Національного університету оборони України. – 2012. – Вип. 4. – С. 32 – 37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_4_8.

UDC 372.7(477)

Marchyshynets O. Ph.D., Associate Professor of Department of economics and regional economics.

Yakovenko A., student. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **Informal Education as an Integral Part of Lifelong Education.**

Education throughout life, especially in developed countries, becomes increasingly important in the field of educational services. In this case, a person transforms the educational potentials of society into effective factors of its development. Consumers of this part of the system of continuous education is a socially adapted part of the population, which obtains education consistently at all its levels.

An effective means of developing a system of continuing education is the creation of corporate universities that provide alternation for obtaining background knowledge with practical activity. The development of recurrent education allows creating conditions for the formation of flexible educational paths and equalization of access to quality education at all levels of the educational system. Also it provides a set of educational services that meet the dynamic development of the individual's needs, society and economy. This generates the requirement for another approach to the organization of mass educational activities of adults - training should correspond to diverse interests and opportunities of citizens, organically fit in their way of life, take into account the requests' specifics of a contingent and even individual groups of the population.

The state of education development throughout life is constantly in the center of attention of various European Institutions. Today, the demand for knowledge in the category of personal growth, the development of its emotional and social potential has the result. Thousands of training companies offer

group and individual works on oneself. Thousands of training companies propose group and individual works on oneself.

Life-long education is intended to raise the level of general knowledge and expand the opportunities for citizens to participate in the cultural, social and political activities of the country. It should contribute to the further democratization of society, as well as contribute to strengthening the position of a person in professional activities. The informal education, like no other, that directly reflects and satisfies the personal and individual needs, thereby mobilizing his natural ability to self-improvement, to spiritual inner growth.

Thus, the creation of a system of informal education can provide conditions for the self-realization of each personality, moral improvement through the provision of broad opportunities in choosing the direction and forms of educational activity, both in the professional field and in various spheres of leisure. Lifelong education goes to the leading positions in world educational processes – this is dictated by the basic tendencies of modern humanity development.

Key words: formal education, non-formal education, informal education, lifelong education.

УДК 372.7(477)

Марчишинець О.В., кандидат економічних наук, доцент. **Яковенко А.Ю.**, студентка. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. **Неформальна освіта як невід’ємна складова освіти впродовж життя.**

Розглянуто теоретичні підходи до визначення понять «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта». Розкрито особливості неформальної освіти як чинника інноваційних перетворень у суспільстві. Виявлено значення неформальної освіти як засобу саморозвитку особистості в процесі становлення професійних компетентностей і творчих здібностей.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, освіта впродовж життя.

УДК 372.7(477)

Марчишинець О.В., кандидат экономических наук, доцент. **Яковенко А.Ю.**, студентка. Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка. **Неформальное образование как неотъемлемая составляющая образования в течение жизни.**

Рассмотрены теоретические подходы к определению понятий «формальное образование», «неформальное образование», «информальное образование». Раскрыты особенности неформального образования как фактора инновационных преобразований в обществе. Определено значение неформального образования как средства саморазвития личности в процессе становления профессиональных компетенций и творческих способностей.

Ключевые слова: формальное образование, неформальное образование, информального образование, образование в течение жизни.